

ГЕНЕЗИС, СУТНІСТЬ ТА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ КОНТРАБАНДИ

Проблема контрабанди актуальна сьогодні практично у всіх країнах світу. Надприбутки від даного виду незаконної діяльності приваблюють не лише “підприємців”, але й окремих урядових осіб, що виводить контрабанду на новий рівень та ускладнює боротьбу з нею. Через значні негативні соціально-економічні наслідки для держави контрабанду кваліфікують як злочин, передбачаючи за нього суворе покарання. Хоча повністю викоринити дане явище неможливо, необхідно вживати певних запобіжних заходів з метою зменшення контрабанди та утримання її у певних допустимих межах. В Україні проблема контрабанди залишається дуже актуальною, що обумовлено як значними її обсягами, так і активною участю державних службовців у здійсненні даного злочину. Виходячи із вище зазначеного, доцільним є дослідження сутності, генезису та фінансово-економічних наслідків контрабанди.

Контрабанда у перекладі з італійської мови (*contrabando*, від *contra* – проти та *bando* – урядовий указ) буквально означає – дія проти урядового указу [9, с. 211]. Більшість дослідників, які розглядають проблеми контрабанди, трактують її як незаконне переміщення товарів чи інших предметів через митний кордон країни, яке визнається злочином [4, с. 344; 6, с. 510; 7, с. 378; 8, с. 520]. Слід зазначити, що слово “контрабанда” може означати також товар чи який-небудь заборонений законодавством до ввозу або вивозу предмет, що таємно переміщують через державний кордон [4, с. 344].

Зазначене узагальнене визначення відображає сутність контрабанди в цілому. На практиці ж кожна країна законодавчо встановлює свої принципи, згідно яких незаконне переміщення товарів вважається контрабандою. В

основному такі принципи стосуються обумовлення обсягу товарів (контрабанда кваліфікується у разі незаконного переміщення через кордон товарів та інших предметів на суму, що перевищує певну встановлену законодавством межу), а також встановлення певного переліку товарів/предметів, вільний ввіз або вивіз яких заборонений та вважається контрабандою (в основному це шкідливі та небезпечні речовини та матеріали тощо). Таким чином визначення контрабанди, які відображають особливості, що запроваджені у певній країні, є досить громіздкими.

Наприклад, специфіку контрабанди в Україні відображає наступне визначення: “Контрабанда – це незаконне переміщення через митний кордон України, поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю валютних цінностей у великих розмірах, історичних та культурних цінностей, наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), вибухових пристроїв, військового озброєння та майна, матеріалів та обладнання до зброї масового знищення (ураження), а також стратегічно важливих сировинних товарів (матеріалів), щодо яких встановлено відповідні правила вивезення за межі України, та ті самі дії, вчинені організованою групою” [1, с. 260].

Аналізуючи перераховані визначення контрабанди, можна відмітити, що вони не розкривають мотиви її здійснення, тобто мету, яку переслідують особи, перевозячи товар контрабандою.

Слід зазначити, що у якості предмету контрабанди розрізняють два основних його види: 1) товари та предмети, які знаходяться у вільному обігу: промислові та продовольчі товари, валюта, транспортні засоби тощо; 2) товари та предмети, які повністю або частково вилучені з вільного обігу (наркотичні засоби; психотропні, ядовиті та радіоактивні речовини і т.д.), а також ті, для яких встановлено спеціальні правила переміщення через державний кордон (матеріали та засоби, що можуть бути застосовані для створення зброї масового

ураження, стратегічно важливі сировинні товари, культурні цінності). Для першого виду предметів встановлюють вартісну межу для констатації факту контрабанди, тобто незаконне переміщення товарів зазначеного виду вважається контрабандою у тому випадку, коли їх вартість перевищує законодавчо визначену суму. Незаконне переміщення товарів чи предметів другого виду через митний кордон вважається контрабандою, незалежно від обсягу переміщуваних товарів.

Виходячи із такого поділу, у першому випадку метою здійснення контрабанди є уникнення оподаткування митними платежами, рідше – уникнення інших митних процедур та формальностей (наприклад, у разі запровадження значних технічних бар'єрів). Причиною зростання обсягів даного виду контрабанди можуть бути не лише меркантильні інтереси осіб, які її здійснюють, але і встановлення державою надмірних протекційних заходів, які перешкоджають ефективному розвитку зовнішньої торгівлі. У другому випадку метою здійснення контрабанди є перевезення через кордон заборонених товарів чи предметів. Частіше такі товари незаконно перевозяться з метою продажу, але інколи – для власного споживання чи безкоштовного розповсюдження з певною метою.

Узагальнюючи вищезазначене, пропонуємо визначення контрабанди як незаконного переміщення товарів чи інших предметів через митний кордон країни з метою ухилення від сплати митних платежів (здійснення певних митних формальностей) або імпорту /експорту/ заборонених товарів.

Історія розвитку контрабанди є досить цікавою. З цього приводу російський вчений XIX ст. І. Х. Озеров зазначав: “Варто лише зайти в Лондонський митний музей, щоб побачити скільки розуму та винахідливості було витрачено на те, щоб знайти способи ухилення від оподаткування” [5, с. 258]. У науковій праці І. Х. Озерова “Основи фінансової науки” також згадано про поселення у Європі, які жили виключно контрабандою.

Торкаючись витоків даного поняття, доцільно відмітити, що контрабанду почали кваліфікувати як правопорушення починаючи з XIV – XVI ст., коли

провідні держави світу розпочали активне застосування політики протекціонізму у зовнішній торгівлі та законодавчо закріпили певні правила перевезення товарів через митний кордон. Всяке порушення встановлених законом норм та вимог щодо переміщення товарів і цінностей через кордон, їх приховування від митного контролю вважали контрабандою, а винні у вчиненні зазначених дій особи підлягали покаранню. Контрабанда виникає та розвивається як протидія запровадженим імпортно-експортним обмеженням і заборонам.

У зв'язку з масштабними воєнними діями у Європі в XVI – XVII ст. виникає особливий вид контрабанди – військова [9, с. 8]. Така контрабанда передбачала поставку нейтральними державами одній із воюючих країн зброї, а інколи й інших товарів, за умови, що на аналогічні поставки іншій воюючій стороні встановлено заборону.

Із розвитком транспорту у XVII – XIX ст. контрабанда набуває значного розмаху. У зв'язку з цим більшість європейських країн у XIX – XX ст. встановлюють жорсткі адміністративні та кримінальні санкції стосовно осіб, причетних до контрабанди. В цей час законодавчо встановлюється визначення контрабанди як спроби переміщення товарів через кордон, незважаючи на заборону. При цьому в деяких країнах здійснено розмежування поняття “контрабанда” від так званої “дефродації”, під якою мали на увазі умисне ухилення від сплати мита [9, с. 11]. Так у Німеччині згідно Митного уставу від 1869 р. під контрабандою, на відміну від дефродації, розуміли спробу ввезення, вивезення чи транзиту товарів, незважаючи на заборону. А в окремих державах, як от у Англії, контрабанда трактувалась більш широко – як порушення законодавства про доходи шляхом ввозу чи вивозу заборонених товарів, або несплати митних платежів.

На сучасному етапі більшість країн кваліфікують контрабанду як важкий злочин. За його вчинення передбачена кримінальна відповідальність. Об'єктивний бік контрабанди полягає у незаконному переміщенні товарів чи інших предметів через державний кордон любимими способами, включаючи

пересилання у міжнародних поштових відправленнях, використання трубопровідного транспорту та ліній електропередач. Контрабанда здійснюється зазвичай у формі активних дій, проте не виключені випадки її здійснення шляхом злочинної бездіяльності, коли в реалізації контрабанди бере участь організована група, у якій роль окремих співучасників може бути не пов'язана з безпосереднім переміщенням товарів через митний кордон. Суб'єктивний бік контрабанди характеризується умисною формою вини.

Розрізняють також кваліфіковану контрабанду, котра має хоча б одну із зазначених ознак: 1) здійснення контрабанди неоднократно; 2) злочинні дії відбуваються за сприянням працівників митної служби з використанням їх службового становища; 3) контрабанда супроводжується застосуванням насилля у відношенні особи, яка здійснює митний контроль; 4) контрабанда здійснюється організованою групою.

Злочини, пов'язані з контрабандою, спричиняють шкоду чи створюють загрозу спричинення шкоди економічній, суспільній та національній безпеці держави, її культурним інтересам. При цьому наслідки контрабанди можна підрозділити виходячи з виду предмету, що незаконно переміщується. Якщо здійснюється контрабанда товарів та предметів, які знаходяться у вільному обігу, то це тягне за собою, насамперед, негативні фінансово-економічні наслідки. Незаконне переміщення предметів, ввіз чи вивіз яких заборонено, більшою мірою має негативні соціальні наслідки.

Хоча у другому випадку наслідки контрабанди вважають більш тяжкими, проте значні обсяги та зростання контрабанди товарів та предметів, які знаходяться у вільному обігу, можуть призвести до значних економічних труднощів і навіть загрожувати економічній безпеці держави. Як основний фінансово-економічний наслідок контрабанди відзначають втрати бюджету від недонадходжень митних платежів, що, в свою чергу, призводить до скорочення фінансового потенціалу держави при фінансуванні видатків бюджету. Звичайно, це є серйозною проблемою та вагомим фактором, що спонукає до активних дій з протистояння та попередження контрабанди. Проте, негативна

дія контрабанди цим не обмежується. Більш негативним фінансово-економічним наслідком контрабанди є її антирегулююча спрямованість. Контрабанда зменшує протекційну дію митних платежів, запроваджених державою для захисту вітчизняного товаровиробника, а у випадках значних обсягів контрабанди – зводить таку дію нанівець. Таким чином, значні обсяги контрабанди можуть суттєво негативно вплинути на розвиток економіки, спричинити банкрутство окремих підприємств, скорочення робочих місць тощо.

Отже, зважаючи на серйозні фінансово-економічні наслідки контрабанди, кожній країні необхідно вживати дієвих заходів по боротьбі з даним явищем. Звичайно, повністю викоренити контрабанду неможливо, проте необхідно контролювати її рівень та динаміку. У разі, коли обсяги контрабанди динамічно збільшуються та стають загрозою економічній безпеці держави, слід вживати термінових заходів на урядовому рівні. При цьому обов'язково потрібно детально проаналізувати причини зростання контрабанди, адже інколи такою причиною може стати надмірний протекціонізм. В такому разі контрабанду можна розглядати як стабілізатор економічного розвитку, що не має значного негативного впливу, а для її зменшення потрібно лише достатньо лібералізувати зовнішньоторговельну політику держави.

Література:

1. Дудчак В. І., Мартинюк О. В. Митна справа: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 310 с.
2. Ларичев В. Д., Гильмутдинова Н. С. Таможенные преступления. – М.: «Экзамен», 2001. – 608 с.
3. Митний кодекс України від 11 липня 2002 р. – К.: Атіка, 2002. – 160 с.
4. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 1 / За ред. С. В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.
5. Озеров И. Х. Основы финансовой науки. – М.: Типография Т-ва И. Д. Сытина, 1917. – 363 с.
6. Основы таможенного дела: Учебник / Под общ. ред. В. Г. Драганова; Рос. тамож. акад. ГТК РФ. – М.: ОАО Изд-во «Экономика», 1998. – 687 с.
7. Сучасний словник іншомовних слів / Уклали О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с.
8. Таможенный энциклопедический справочник. В 2-х томах. – Т. I / Под ред. И. Ю. Краснянского. – М.: «Летописец», 1999. – 832 с.
9. Угаров Б. М. Международная борьба с контрабандой. – М.: Международные отношения, 1981. – 216 с.